

СУЧАСНИЙ УРОК: МЕТОДИКА І ТЕХНОЛОГІЯ

1. **УРОК** – основна організаційна форма навчально-виховної роботи в школі. Проводиться з постійним складом учнів у межах точно встановленого часу, за сталим розкладом й чітко визначеним змістом навчання. Урок є складовою частиною класно-урочної системи навчання» [Педагогічний словник, с. 340].
2. **Сучасний урок** – це перш за все урок, на якому вчитель уміло використовує всі можливості для розвитку особистості школяра, його активного розумового росту, глибокого й усвідомленого засвоєння знань, для формування його моральних основ [Конаржевский Ю.А., с.139].
3. **Урок літератури** – витвір мистецтва, в якому присутні і краса, і натхнення думки, і радість пошуків, створені спільними зусиллями учня і вчителя. Сучасний урок літератури має свою концепцію, свою логіку, свій стиль, пов'язаний із попереднім і наступним матеріалом, а головне – передбачає продумане ускладнення діяльності учнів на уроці [Волошина Н.Й., с. 154-155].
4. **Урок** – час інтенсивного духовного спілкування педагога з вихованцями, обмін інтелектуальними, моральними та естетичними цінностями [Волошина Н.Й., с. 156].
5. **Урок** – це складна цілісна динамічна система взаємопов'язаних компонентів, кожен з яких необхідно розглядати в його функціональній єдності [Пасічник Є.А., с. 139].
6. **Урок** – це дзеркало загальної і педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства, показник його кругозору, ерудиції [Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві, Т.2.]
7. **Сучасний урок літератури** – гнучка цілісна динамічна система взаємопов'язаних компонентів, змістових ліній державного стандарту й навчальних ситуацій. Такий урок процесуально й змістовно забезпечує

літературний та духовний розвиток учня-читача, неперервність інтенсивної розвивальної взаємодії вчителя й колективу в умовах класу та інших форм організації навчально-виховної діяльності школи. СУЛ створює особистісно зорієнтований простір для повної реалізації резервів власного Я (школяра) через осягнення тканини художніх творів, літературно-мистецьких текстів тощо та сприяє вияву компетентності вчителя-словесника як організатора (фасилітатора) довершено-послідовної психо-драматичної технології підготовки і проведення навчального уроку (заняття).

8. **Типологія уроку** – класифікація уроків за певними істотними ознаками їх проведення відповідно до основної навчальної мети знань [Гончаренко С.У., с. 343].
9. **Типологія уроку літератури** – класифікація уроків літератури, яка враховує найістотніші структурні й функціональні особливості літератури як мистецтва слова, а також виокремлює, зіставляє, встановлює і узагальнює суттєві дидактичні ознаки уроку взагалі для вибудови зокрема цілісної системи типів і різновидів уроку літератури. Класифікація уроків літератури залежить від ряду ознак: цільової орієнтації системи літературної освіти загалом, загальноосвітньої основної школи, профільного напрямку старшої школи, навчально-пізнавальної і розвивальної мети, етапів пізнання і сприймання літературного матеріалу, художнього твору, ступеня сформованості читацьких умінь і навичок аналізу та інтерпретації твору, здатності до використання теоретико-літературних понять тощо.
10. **Класифікація типів уроку літератури та їх різновидів у 12-річній школі з урахуванням дидактичної та мистецької мети (для 5-9 класів):**
  - **Настановчо-мотиваційний урок (Н-М):** увідний, вступний.

- **Урок вивчення життєпису письменника (ВЖП):** авто- та біографічна оповідка (5-7 класи); замальовки життєпису письменника (5-8 класи); розповідь про життя та творчість (7-9 класи).
- **Урок вивчення та аналізу художнього твору (ВАТ):** духовно-естетичне сприйняття твору (5-7 класи); художнє сприйняття та осмислення твору (5-8 класи); аналітико-синтетична робота над текстом (7-9 класи).
- **Урок вивчення теорії літератури та літературно-мистецьких явищ (ВТЛ):** контекстне вивчення теоретико-літературних понять (5-9 класи); формування теоретико-літературних понять (5-9 класи); вивчення теоретико-літературних тем (5-9 класи).
- **Урок розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності (РКМД):** художнє (виразне) читання текстів твору; складання та написання творчих робіт; творча, мистецька діяльність учня-читача; аналіз літературно-творчих робіт.
- **Урок позакласного читання та літератури рідного краю (ПЧ/ЛРК):** вступний урок-презентація; урок-спілкування за прочитаним твором; урок-діалог за проблемою твору; урок-відгук за прочитаним твором; підсумково-рекомендаційний урок.
- **Урок системно-узагальнюючого повторення літературного матеріалу (С-УП):** літературної теми, розділу, курсу літератури.
- **Рефлексивно-корективного контролю (Р-КК)** або урок контролю знань, норм і цінностей із літератури: вхідний → поточний → тематичний → підсумковий.

11. **Технологія уроку** – система змісту, форм, методів та засобів навчання і виховання щодо конкретної триєдиної мети, яку вчитель реалізує на уроці з урахуванням технічних можливостей, учнівського потенціалу, спрямовує на досягнення певного розвитку школярів [Пентилюк М.І., с. 124-125].

12. **Технологія уроку літератури** – система способів, форм, засобів,

методів і прийомів, послідовність яких забезпечує реалізацію системи цілей літературної освіти школяра, навчання й розвитку особистості учня-читача. Технологічний урок ураховує можливості суб'єктів/об'єктів читацької діяльності і вибудовано процедурно як система дій, що забезпечуватиме гарантований кінцевий результат в осягненні літературного матеріалу.

Технологія уроку літератури базується на принципах індивідуальності педагогічної творчості словесника, методичного професіоналізму, компетентності вчителя літератури, здатності його діяти глобально й локально, моделювати, проектувати, конструювати навчальний процес.

Технологія уроку літератури передбачає поєднання можливості відтворення підготовленого/запропонованого продукту діяльності словесника та його індивідуальну творчість залежно від рівня фахової майстерності з орієнтацією на формування креативної (творчої) Я-особистості учня-читача, здатної розвивати свої читацькі здібності, бути конкурентоспроможною, яка може знайти й утвердити «себе-у-світі».

13. *Моделювання уроку* – створення системи ситуацій навчально-пізнавальної діяльності учня-читача на уроці, а також фахових дій учителя-літератора на підготовчому проектно-конструкторському етапі відповідно до заданих цілей, що забезпечить високу стабільність літературних знань, читацьких та комунікативно-мовленнєвих умінь і навичок школярів, професійний рівень словесника. Воно може відбуватися як на підготовчому етапі, так і під час проведення уроків літератури, позакласної та позашкільної роботи.

Моделювання уроку передбачає системний спосіб його організації, особистісно зорієнтований простір для розвитку суб'єктів навчально-пізнавально-виховного процесу і ґрунтується на діяльнісному підході, що сприятиме інтенсифікації навчання й учіння та формування творчої Я (особистості).

Моделювання системи уроків літератури вимагає від учителя технологічної компетентності до прогнозування, конструювання,

проектування, моделювання, діагностування, моніторингово-рефлексивної компетенції. Комплекс названих здатностей сприятиме забезпеченню загальнолітературної (в загальноосвітніх навчальних закладах) та профільної філологічної (у класах гуманітарного профілю) освіти, підготовки й розробки системи літературних занять, логіко-семіотичних моделей, нових видів наочності з використанням інформаційних технологій.

14. Проектно-конструкторська модель уроку літератури (ПКМУ) – опис логіки перебігу активної взаємодії і спілкування учасників навчально-виховного процесу, гнучкого розгортання навчальної дії, що містить свої композиційні та сюжетно-змістові лінії спрогнозованої літературної освіти школярів.

15. Навчальна ситуація уроку літератури – наперед спланована, спрогнозована чи/і спонтанно виникла ситуація за тих чи інших педагогічних умов, конкретних обставин, яка потребує негайного вирішення, як правило, між двома чи декількома суб'єктами (об'єктами) читацької діяльності та оперативно-оптимального пошуку адекватних способів для їх взаємодії.

Мета створення:

- розвиток учня як майбутнього суб'єкта читацької діяльності, здатного адекватно реагувати на ситуацію, яка виникла чи спланована як можлива;
- формування особистості, здатної толерантно ставитися й адекватно реагувати, знаходити варіанти вирішення чи/і з життєвої, читацької ситуації;
- короткочасна взаємодія суб'єктів (об'єктів) навчальної ситуації відповідно до заданої парадигми читацьких дій на основі протилежних норм, цінностей чи інтересів, які супроводжуються внутрішньою енергією, значними емоційними проявами;

- *сприяння сталій перебудові взаєностосунків між суб'єктами навчального процесу, які будуть здатними діяти, приймати оптимально-правильне рішення в стандартних і нетипових ситуаціях, не принижуючи один одного;*
- *виховання творчої Я (особистості) учня-Людини-читача.*

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТ „Перун”, 2001. – 1440 с.
- Конаржевский Ю.А. Анализ урока. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2000. – 336 с.
- Наукові основи методики літератури. Навчально-методичний посібник / За ред. док. пед. наук, проф., чл.-кор. АПН України Н.Й.Волошиної. – К.: Ленвіт, 2002. – 344 с.
- Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Ленвіт, 2000. – 384 с.
- Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад. С. У. Гончаренко та ін.; За ред. Н. Г. Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 380 с.
- Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / Кол. авторів за ред. М.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.
- Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.
- Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві. Вибр. тв. – Т. 2. – К., 1976. – 670 с.
- Шуляр В.І. Проектно-конструкторська діяльність учителя літератури (короткий термінологічний словник-довідник): Навчальний посібник / Миколаїв: МДУ, 2004. – 23 с.
- Шуляр В.І. Інтеграція змісту освіти і конструкторсько-технологічна діяльність учителя літератури // Імідж сучасного педагога. – 2002. – №2. – С. 38-39.

- Шуляр В.І. Підготовка майбутнього вчителя літератури до впровадження педагогічних технологій // Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. / За редак. І.А.Зязюна, О.М.Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – С. 86-120.

Шуляр В.І., к.п.н, доц., засл. учитель України
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

УДК 378.147

**УЧИТЕЛЬ-СЛОВЕСНИК Й УЧЕНЬ-ЧИТАЧ
У ПРОСТОРІ КОМПЕТЕНТНІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО УРОКУ
ЛІТЕРАТУРИ**

Шуляр В.І., кандидат педагогічних
наук, доцент, заслужений учитель України,
кафедра української філології і світової літератури,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Автор статті пропонує теоретичну модель співпраці учня-читача й учителя літератури в просторі сучасного уроку на основі компетентнісно-діяльнісної технології навчання.

Автор статьи предлагает модель сотрудничества учащегося-читателя и учителя литературы в пространстве современного урока на основе компетентностно-деятельностной технологии обучения.

The author of the article offers the model of collaboration of pupil-reader and teacher of literature in space of modern lesson on the basis of a competence-active technology of teaching.

Реформування освіти в Україні потребує зміни в конструюванні як змісту літературної освіти, так і форм організації навчального процесу. Цінність названих складників ставиться в залежність від того, наскільки вони забезпечать оптимальність і доцільність застосування методик і технологій, забезпечуватимуть досягнення гарантованого планованого результату та формування Я-особистості учня-читача як гуманної, креативної, компетентної, критично мислячої, здатної до сталого саморозвитку, толерантно й конструктивно жити й діяти у змінному середовищі, комфортно «себе-в-ньому» відчувати, сприяти такому проживанню й іншим.

Розуміння вище викладеного стане дійовим, якщо кожен із суб'єктів навчального процесу зреагує на ті європейські виклики, які зроблено нашому співтовариству. Для цього кожен має оволодіти такими здатностями: бути функціональним у нових умовах; жити й діяти локально і глобально; розуміння людини як найвищої цінності; функціонувати в глобалізованому інформативно насиченому суспільстві; подолання асиметрії між матеріальністю й духовністю; формування конструктивізму в діях та утвердження толерантності в житті.

Ті зміни, що відбуваються в суспільстві взагалі та освітянській галузі зокрема, для нас принципово важливі для розуміння, що функції навчально-пізнавального процесу загальноосвітніх навчальних закладів сьогодні дещо інші. Їх ми можемо означити так: транслятивно-перетворювальна; соціалізаційно-адаптивна; проектувально- конструкторська; організаційно-консультативна; інформаційно-візуалізаційна; компетентнісно-оцінювальна; контролювально-корегувальна.

Реалізація названих функцій потребує розроблення такої концепції уроку та моделі стосунків «учень – автор, літературний персонаж (художній твір) - учитель», де б створювалися умови для самовизначення, самореалізації кожного суб'єкта навчального процесу, зберігши при цьому цілісність соціальної структури. Такою, на наш погляд, є запропонована нами Концепція компетентнісно-діяльнісної моделі уроку літератури, учня-читача й учителя-словесника, де кожен організовує процес учіння на фасилітативній основі,

розуміючи, що ми живемо в синергетико-аксіологіко-акмеологічному просторі [4].

Актуальність використання в практиці роботи вчителя літератури технології компетентнісно-діяльнісного навчання викликана сучасним станом як шкільної освіти, так літературної.

Пріоритетну значимість за цих умов набуває розуміння кожним суб'єктом нової філософії стосунків, здатність вибудовувати таку систему уроків (занять), які гарантували б одержання планованого кінцевого результату.

Мета статті – вибудувати теоретичну модель співпраці учня-читача й учителя літератури в просторі сучасного уроку на основі компетентнісно-діяльнісної технології навчання. Завданнями статті є: з'ясувати понятійно-термінологічний апарат відповідно до означеної мети; запропонувати модель компетенцій учня-читача й учителя літератури та уроку літератури в контексті компетентнісно-діяльнісної технології навчання.

Проблема сучасного уроку знайшла своє відображення в цілому ряді досліджень, де науковці намагалися вибудувати типологічну класифікацію, структуру заняття та його змістове наповнення. У запропонованій роботі урахувалися дослідження дидактів (Ю. Зотов, С. Іванов, М. Махмутов, В. Онищук), класиків методики літератури (В. Голубков, М. Кудряшов, В. Неділько, Є. Пасічник, І. Соколов, Б. Степанишин), сучасних учених-методистів (Н. Волошина, О. Горб, О. Ісаєва, Л. Мірошніченко, Г. Токмань, Ф. Штейнбук), досвід учителів-практиків, заслужених учителів України (О. Демчук, О. Заболотний, В. Каратєєва, В. Кулинич, В. Купцова, В. Макаренко, Л. Овдійчук, П. Розвозчик).

Сьогодні активно з'являються публікації й дослідження з даної проблеми, подамо їх у хронологічному порядку: - сучасний урок: інтерактивні технології навчання

(Г. Сиротенко, 2003 р., 80 с.); - аналіз уроку: концепції, методики, технології (Н. Островерхова, 2003 р., 352 с.); - нестандартні уроки в школі та їх аналіз (за редакцією

Н. Островерхової, 2003 р., 152 с.); - технологія особистісно орієнтованого уроку (В. Шоган, 2003 р., 160 с.); - аналіз сучасного уроку (С. Кульневич, Т. Лакоценіна, 2003 р., 224 с.); - сучасний урок зарубіжної літератури (О. Ніколенко, О. Куцевол, 2003 р., 220 с.); - прийоми педагогічної техніки (А. Гін, 2004 р., 84 с.); - 12-річна школа. Сучасний урок української літератури в 5 класі (О. Чупринін, 2005 р., 320 с.); - сучасний урок зарубіжної літератури (А. Мартинець, 2005 р., 176 с.); - як підготувати і провести відкритий урок: сучасна технологія (М. Поташнік, М. Левіт, 2006 р., 144 с.); - сучасний урок: технологічний аспект (В. Шарко, 2006 р., с. 220); - мистецтво сучасного уроку (О. Булатова, 2006 р., 256 с.); - азбука уроку: планування, методика, технологія проведення, аналіз (авт.-укладач Л. Джумська, автор – В. Мельник, 2006 р., 144 с.); - урок літератури в умовах 12-річної школи: 5-9 класи (В. Шуляр, 2006 р., 284 с.); - особистісно орієнтований урок: конструювання та діагностика (М. Лукьянова, Н. Разіна, Т. Абдулліна та ін., 2007 р., 176 с.); - психолого-педагогічні аспекти уроку (Л. Туріщева, 2007 р., 128 с.); - сучасний урок української мови (М. Пентилюк, Т. Окуневич); - вимоги до сучасного уроку (М. Поташнік, 2007 р., 272 с.); - урок літератури в умовах 12-річної школи: 5-9 класи (В. Шуляр, II видання, 2008 р., 284 с.); - аналіз уроку (Ю. Конаржевський, 2008 р., 336 с.).

Обсяговий перелік потужних напрацювань, який нами вище поданий, є, на нашу думку, виправданим, тому що позірно демонструє як актуальність даної проблеми, так і перспективність напрямів, аспектів дослідження методики й технології сучасного уроку взагалі та літератури зокрема, які потребують подальшого вивчення, розгляду, конкретизації.

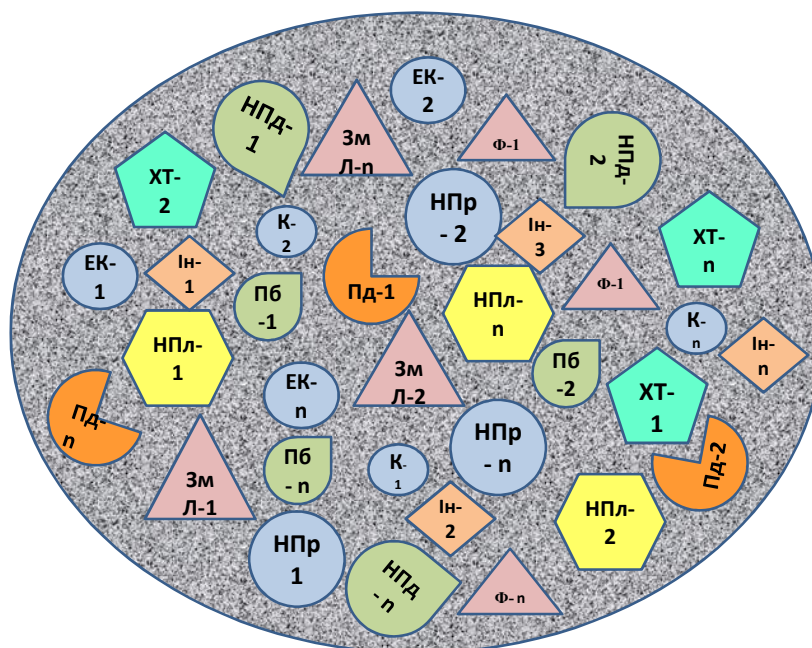
Назване вище допоможе вибудувати систему діяльності вчителя літератури й учня-читача на нових чи/і оновлених стосунках, де посередником буде художній твір, літературно-мистецькі матеріали, засоби комунікації тощо.

Відомі два способи побудови системи: емпіричний і теоретичний. Перший передбачає емпіричне узагальнення досвіду літературної освіти, вивчених фактів реалізації змісту, форм і методів формування читацької діяльності школярів, які спираються на безпосереднє спостереження, експеримент. Теоретичний спосіб уключає розроблення системи на основі вироблення понятійно-термінологічного інструментарію, який допоможе зліквідувати випадкові висновки й інтегрувати накопичений потенціал у побудові системи шкільної літературної освіти, методики викладання літератури взагалі та уроку зокрема.

Універсум компетентісно-діяльнісного уроку складатимуть ті види діяльності й той набір здатностей учня-читача й вчителя літератури, якими повинен оволодіти кожен, щоб досягати запланованого результату. Урок літератури має вибудовуватися так, щоб кожен міг системно тренувати й набувати досконалого володіння визначених ним самостійно способів діяльності, такого набору компетенцій, які засвідчать професійно-методичний (для вчителя), літературно-читацький рівень.

Перше, на наш погляд, що має відбутися з кожним суб'єктом освітньої галузі, - усвідомлення інноваційності ситуації, в якій перебуває, тих суспільних, соціальних, культурних змін тощо, очевидцем і учасником яких є він сам. Це необхідно для того, щоб вибудувати таку філософію стосунків, за якої кожен відчуватиме себе комфортно й здатний буде до сталого саморозвитку, досягненню акме-вершини.

Пропонуємо модель синергетико-аксіологіко-акмеологічного простору, в якому перебувають учень-читач і вчитель літератури (Рис. 1).

*Рис. 1. Синергетико-аксіологіко-акмеологічний простір
учня-читача й вчителя-словесника в системі літературної освіти*

Умовні позначення:

1. $ЗмЛ_1 + ЗмЛ_2 + ЗмЛ_3 + \dots + ЗмЛ_n$ – змістові лінії літературної освіти Державного стандарту базової і повної освіти (освітня галузь «Мови і літератури»)
2. $К_1 + К_2 + К_3 + \dots + К_n$ – система компетенцій учня-читача й вчителя літератури
3. $ХТ_1 + ХТ_2 + ХТ_3 + \dots + ХТ_n$ – художні твори, літературно-мистецькі та літературно-критичні матеріали
4. $НПл_1 + НПл_2 + НПл_3 + НПр_n$ – навчальні плани основної і старшої школи (безпрофільні і профільні середні навчальні заклади)
5. $НПр_1 + НПр_2 + НПр_3 + \dots + НПр_n$ – навчальні державні (регіональні) програми з літератури (інваріантний та варіативний компонент)

6. $\text{НПд}_1 + \text{НПд}_2 + \text{НПд}_3 + \dots \text{НПд}_n$ – навчальні предмети: українська, зарубіжна, рідна літератури, світова художня культура, українознавство тощо
7. $\text{ЕК}_1 + \text{ЕК}_2 + \text{ЕК}_3 + \dots \text{ЕК}_n$ – елективні курси в системі літературної освіти школярів
8. $\Phi_1 + \Phi_2 + \Phi_3 + \dots \Phi_n$ – факультативні заняття з літератури
9. $\text{Ін}_1 + \text{Ін}_2 + \text{Ін}_3 + \dots \text{Ін}_n$ – індивідуальні форми осягнення літературного матеріалу
10. $\text{Пд}_1\text{-Пб}_1 + \text{Пд}_2\text{-Пб}_2 + \text{Пд}_3\text{-Пб}_3 + \dots \text{Пд}_n\text{-Пб}_n$ – підручники й посібники з літератури

Кожен елемент, який представлений у моделі, перебуває в хаосі, їх рух непередбачуваний, але кожен по собі несе важливу домінуючу роль у досягненні планованого кінцевого результату. Професіоналізм і компетентність кожного суб'єкта виявляється саме в тому, щоб оптимально й доцільно відібрати саме ті елементи, з'ясувати для себе «що, коли, скільки, як» це здійснювати, щоб вибудувати самоорганізуючу систему, яка в кінцевому варіанті забезпечить сталий розвиток кожного в досягненні своєї акме-вершини (на сьогодні, бо удосконаленню меж немає).

Синергетико-аксіологіко-акмеологічна парадигма в системі літературної освіти нами розуміється як можливість суб'єктів освітнього простору у формуванні здатності до самоорганізації, сталого самонавчання, саморозвитку й самовдосконалення, мислити нелінійно (*синергетичні прояви*), бути динамічним і діяти ціннісно зорієнтовано із застосуванням знань і норм відповідно до конкретної професійної чи життєвої ситуації (*аксіологічні основи*), бути конкурентоспроможним на ринку праці, щоб кожен міг досягти найвищої точки розквіту, свого акме-розвитку, акме-вершини (*акмеологічні засади*) [4].

Реалізація означеної парадигми суб'єкт-суб'єктних стосунків відбувається в просторі різних дидактико-методичних засобів навчального процесу: 1) способи організації літературної освіти учня-читача, 2) методи навчання/учіння, 3) режими інформаційних літературно-мистецьких, літературно-критичних потоків для навчання/учіння, 4) етапи організації навчання/учіння школярів у системі літературної освіти. Модель дидактико-методичних засобів навчання/учіння ми вибудовуємо на основі концептуальних положень, які запропоновані були В. Гузеєвим, А. Остапенком (Росія) [1].

Відповідно навчальний процес у системі літературної освіти учнів-читачів і в професійно-фаховій діяльності словесника відбувається з урахуванням таких складників:

1) багатовекторні способи організації літературно-мистецької діяльності:

1) *індивідуальний* (одна дитина: репетиторство, навчання з дитиною з особливими потребами, здібною т ін.); 2) *парний* (двоє осіб: навчання/учіння в статичних, динамічних парах і в парах змінного складу); 3) *груповий* (від трьох до семи чоловік: екіпажна робота в умовах концентрованого навчання); 4) **академічний** (навчальна група, клас: КСН – колективний спосіб навчання); 5) *потоківий* (декілька навчальних/академічних груп, класів: потік, одно чи/і різновікові школярі в системі профільності або малокомплектності); 6) **масовий** (значна кількість людей: курс, курси; паралель, паралелі – за умов профільної диференціації в сільських округах базового навчального закладу).

2) методи навчання/учіння в системі літературної освіти учня-читача:

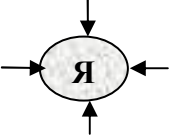

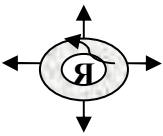
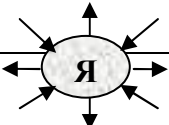
1) пояснювально-ілюстративний (рецептивно-репродуктивний), 2) метод читання, переказування, оповіді художнього твору; 3) евристичний, дослідно-пошуковий, проблемний, 4) творчо-синтетичний, 5) програмно-проектувальний, 6) моделінгово-аудіовізуальний.

Останній нами розуміється як здатність до моделювання літературно-мистецького явища з аудіовізуальним відображенням змін суті, виду, якісних показників/ознак об'єктів і процесів. Таким чином нам вдається не тільки

словесно-описовим варіантом представити якість явище чи картину, а й за допомогою електронного освітнього ресурсу змоделювати теоретико-літературне поняття чи умовно описану автором картину дійсності в художньому творі за допомогою відповідної тривимірної проєкції, комп'ютерної графіки та анімації (наприклад, імпресіонізм в літературі й мистецтві; чи створити візуальну картинку (відеосюжет) за змістом художнього твору тощо).

3) режим інформативних потоків у системі літературно-мистецької освіти:

1) пасивний - екстрадія (організація навчання ззовні); 2) активний - інтродія (процес самонавчання, саморозвитку, самовиховання); 3) інтраактивний (процес навчання-учіння у-зовнішньому форматі); 4) інтерактивний (чергування навчання з-зовнішнього у-внутрішнє). Представимо це логіко-семіотичною моделлю (ЛСМ) – рис. 2:

Потоковий режим інформації	Логіко-семіотична модель	Процесуальна взаємодія суб'єктів-об'єктів навчального процесу	Символ позначення за В.В. Гузеєвим
Із-зовні (екстрадія)		«навчання-мене-будь-ким (будь-чим)»	Пасив
Внутрішній (інтродія)		«навчаю-самого-себе»	Актив
У-зовнішній (інтраактивний)		«навчання-мною-будь-кого»	ІнтраА
Чергування			

із-зовнішнього й у-внутрішнє (інтерактивний)		«навчаємося-у-взаємодії»	ІнтерА
--	--	--------------------------	--------

Рис. 2. Модель інформаційних потоків у системі літературної освіти школярів

4) етапи організації навчання/учіння школярів у системі літературної освіти: етапи організаційних форм навчального процесу в більшості своїх варіантів відповідають дидактичним вимогам і традиціям, адаптований варіант може бути таким: 1) **ОКДП** (організація) – організація компетентнісно-духовного простору читача; 2) **ВНІМ** (вивчення) – вивчення нового інформативного літературно-мистецького матеріалу; 3) **ЗФНК** (закріплення) – закріплення і формування навиків і читацьких компетенцій; 4) **ПУСЗ** (повторення) – повторення, узагальнення й систематизація літературно-мистецьких знань та досвіду; 5) **РКУК** (контроль) – рефлексивний контроль набутих літературних умінь і сформованих компетенцій; 6) **КДЕЧ** (корекція) – корекція навчальних літературно-мистецьких досягнень, духовно-естетичного світу Я-читача.

За таких умов стає очевидним, у якому навчально-пізнавальному просторі взагалі й літературно-мистецькому зокрема перебуває учень-читач і вчитель-філолог. Кожен із названих етапів навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів літературної освіти може реалізуватися в будь-який спосіб і їх величезна кількість: 6 (способів) x 6 (методів) x 4 (режими) = 144 варіанта. Логіко-семіотичною моделлю це можемо подати таким чином:

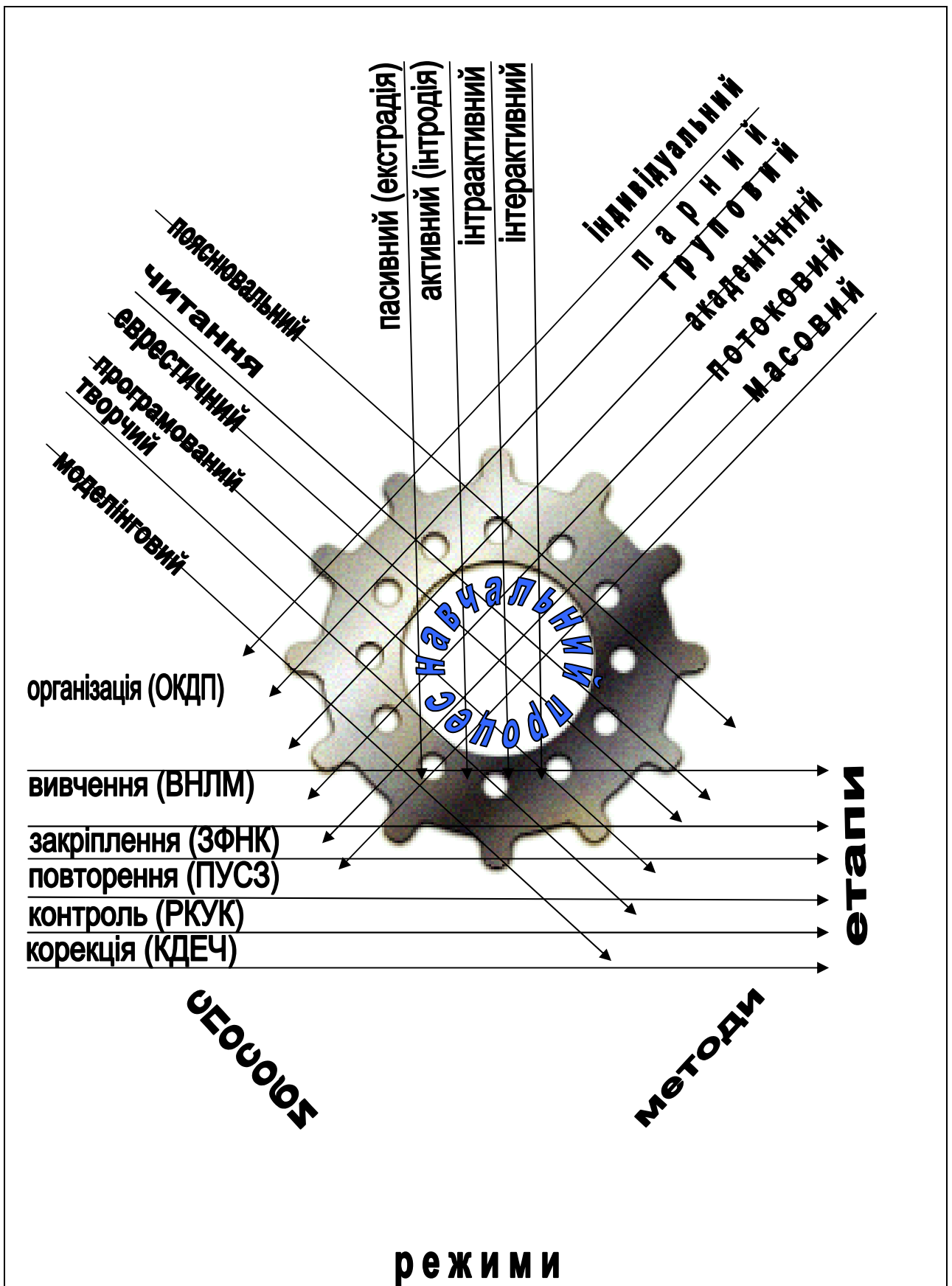

Рис. 3. Дидактичні засоби навчального процесу в системі літературної освіти школярів

Умовні позначення: **методи:** *пояснювально-ілюстративний (П-І); читання, переказування, оповіді (ЧПО); евристичний, дослідний, проблемний (ЕДП); програмний, проектувальний, конструювання (ППК); творчо-синтетичний (Т-С); моделінгово-аудіовізуальний (МAB); етапи:* організація (ОКДП) – *організація компетентнісно-духовного простору читача; вивчення (ВНІМ) – вивчення нового інформативного літературно-мистецького матеріалу; закріплення (ЗФНК) – закріплення та формування навиків і читачьких компетенцій; повторення (ПУСЗ) – повторення, узагальнення й систематизація літературно-мистецьких знань та досвіду; контроль (РКУК) – рефлексивний контроль набутих літературних умінь і сформованих компетенцій; корекція (КДЕЧ) – корекція навчальних літературно-мистецьких досягнень, духовно-естетичного світу Я-читача; **режими:** Пасив – «навчання – мене - будь-ким» - екстродія, Актив – «навчаю-самого-себе» - інтродія, Інтра – «навчання - мною - будь-кого» - інтраактивний, ІнтерА – «навчаємося-у-взаємодії» - інтерактивний; **способи:** Ін – *індивідуальний* (одна дитина), Пр – *парний* (двоє осіб), Гр – *груповий* (від трьох до семи чоловік), Ак – *академічний* (навчальна група, клас), Пг – *потоківий* (декілька груп/класів), Мас – *масовий* (курс, курси: паралель, паралелі).*

Тепер можемо говорити про урок як найменшу одиницю навчального процесу. Для нашого розуміння філософії сучасного уроку літератури принципово важливим є відмовитися або/і погодитися з твердженням, що це умовна назва в нових реаліях, коли є різні форми і способи організації навчання/учіння. А також витримувати вимоги і складові нормативних документів, які вибудовані на компетентнісній основі: Державні стандарти освітньої галузі «Мови і літератури», Концепція літературної освіти школярів, державні програми з літератур, оцінювання навчальних досягнень школярів.

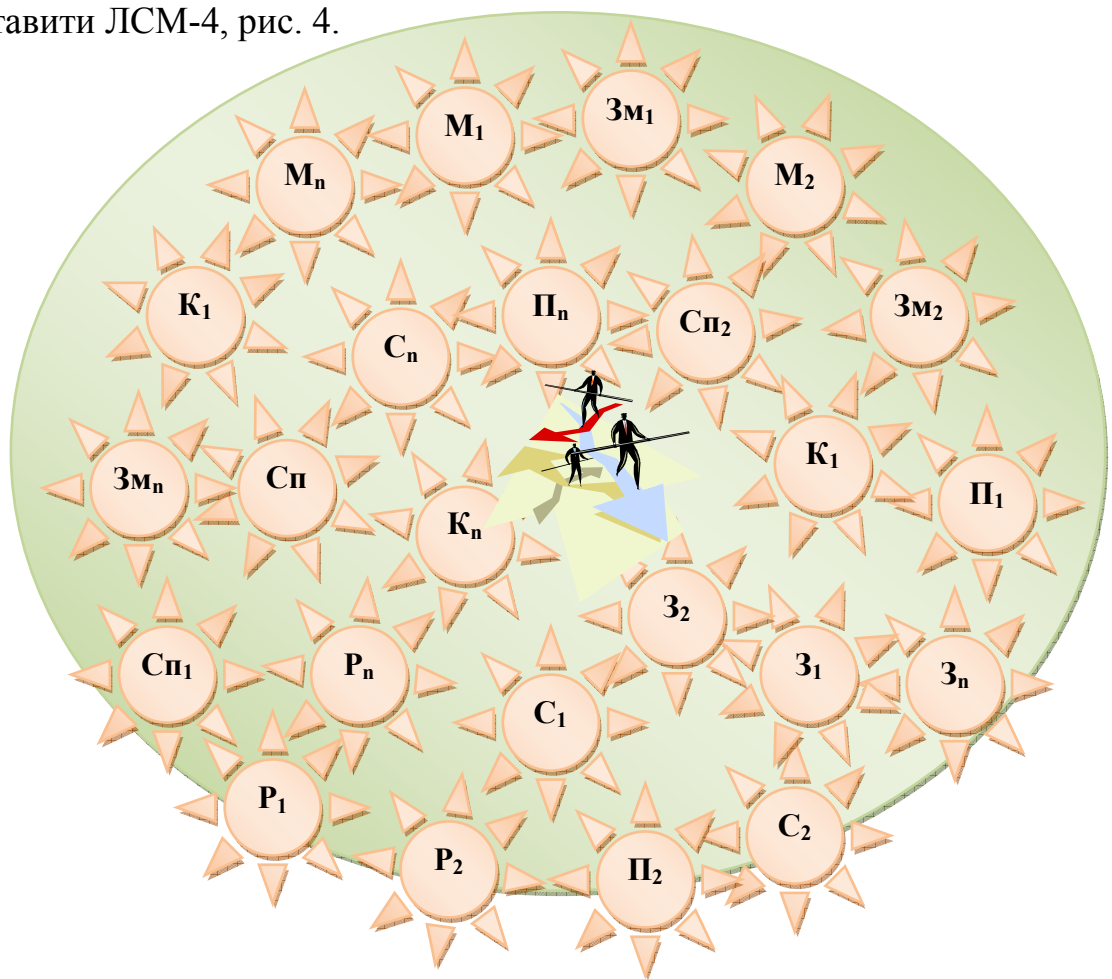
Якщо приймаємо, що урок найменша одиниця навчального процесу, то потрібно виділити складові компетентнісно-діяльнісного уроку літератури.

Представимо їх, ураховуючи попередні дидактико-методичні засоби організації навчального процесу, а також розпочати від найменшої складової:

- 1) **КДС** – компетентнісно-діяльнісна навчальна ситуація, яка наперед спланована чи спонтанно виникла в процесі підготовки/реалізації змісту літературної освіти на конкретному занятті;
- 2) **КДП** – компетентнісно-діяльнісні прийоми, які забезпечать виконання цілого ряду функцій: транслятивно-перетворювальна; соціалізаційно-адаптивна; проектувально-конструкторська; організаційно-консультативна; інформаційно-візуалізаційна; компетентнісно-оцінювальна; контролювально-корегувальна;
- 3) **КДМ** – компетентнісно-діяльнісні методи літературної освіти: 1) пояснювально-ілюстративний (рецептивно-репродуктивний), 2) метод читання, переказування, оповіді художнього твору; 3) евристичний, дослідно-пошуковий, проблемний, 4) творчо-синтетичний, 5) програмно-проектувальний, 6) моделінгово-аудіовізуальний.
- 4) **КДЗ** – компетентнісно-діяльнісні засоби навчання/учіння в статичних і динамічних умовах, які розроблюються в різний спосіб із метою підсилення сприйняття змісту/форми літературно-мистецького матеріалу;
- 5) **КДСп** – компетентнісно-діяльнісні способи організації особистісно зорієнтованих навчальних ситуацій під час читацької діяльності школярів;
- 6) **КДР** – компетентнісно-діяльнісні режими здобуття літературно-мистецької інформації та здатність її адаптувати, використати в різних професійних і життєвих ситуаціях;
- 7) **КДЗм** – компетентнісно-діяльнісні змістові лінії літературної освіти, які визначено як Державними стандартами, так і практикою*: літературознавча, аксіологічна, культурологічна, комунікативно-мовленнєва (розвиток зв'язного мовлення, виразне читання, риторична культура)*, організаційно-діяльнісна*, остання передбачає формування, розвиток системи компетенцій, загальних умінь і навиків, норм читацької діяльності школяра.
- 8) **КУ-Д** - набір компетенцій, якими зможуть оволодіти суб'єкти навчального процесу: 1) учень-читач: *читацька, літературознавча, металінгвістична, комунікативно-мовленнєва, когнітивна,*

аксіологічна, прогностична, соціальна, технологічна, інформаційна, візуалізаційна, фасилітативна, креативна, рефлексивна, валеологічна, організаційна тощо; 2) для вчителя літератури він може бути таким: прогностична, проектувальна, конструкторська, інформативна, організаторська, комунікативна, аналітична, рефлексивна, акмеологічна, аксіологічна, культуровідповідна, візуалізаційна, здоров'язберігаюча, діяльнісна тощо. Їх кількість і набір залежить від фактичного літературно-мистецького матеріалу, рівня читацького розвитку школярів, професіоналізму вчителя літератури, типу навчального закладу та ін. [6].

Наочно такий набір складових компетентнісно-діяльнісного уроку можна представити ЛСМ-4, рис. 4.

Рис. 4. Модель складових компетентнісно-діяльнісного уроку літератури

Подана модель ще раз засвідчує багатоваріантність організації простору літературної освіти навіть на конкретному уроці. Важливо в цьому «методичному хаосі», «літературно-мистецьких матеріалах», у співпраці з

кожним суб'єктом/об'єктом навчального процесу відібрати ті, які забезпечать успіх.

Це буде можливо, якщо ми враховуватимемо синергетико-аксіологіко-акмеологічну парадигму, а стосунки вибудовуватимемо на фасилітативній основі, де кожен буде в ролі **організатора** здобуття й адаптування інформації, процесу учіння, **консультанта** у вирішенні поставлених проблем чи/і подоланні труднощів, **партнера**, який забезпечить комфортні умови для діяльності, буде толерантним один до одного, житиме й діятиме конструктивно, щоб стати успішним і конкурентоспроможним на ринку праці, адекватно адаптовуватися до простору, який не завжди розвивається тільки за лінійним принципом і жити в ньому гармонійно [4].

Фасилітативна компетентність – здатність учня-читача та вчителя-словесника бути організатором, консультантом і партнером, жити і діяти компетентно й гуманно в літературно-мистецькому та особистісному просторі, емпатично розуміючи один одного, з безумовно позитивним ставленням і повагою поза всякими умовами один до одного, відчувати себе рівним серед рівних, узгоджуючи свої дії з діями партнерів, толерантно і з повагою ставитися один до одного.

Складові фасилітативної компетентності:

- емпатичне розуміння один одного в процесі літературної освіти, міжособистісних контактів;
- безумовне позитивне ставлення та повага поза всякими умовами один до одного під час читацьких (професійно-фахових) дій, у життєвих ситуаціях;
- конгруентність кожного, його читацьких (професійно-фахових) дій під час співпраці між собою та з літературно-мистецьким матеріалом.

Ключові компетенції словесника-фасилітатора у співпраці з учнем-читачем:

1. Здатність бути присутнім, щоб упевненістю, довірою наповнити простір співпраці.
2. Уміти бути безстороннім і неупередженим, щоб будь-яка точка зору (позитивна чи/і негативна) була почута або/і з розумінням прийнята, толерантно й аргументовано спростована чи підтверджена.
3. Знати, яку методику, технологію обрати/запропонувати, щоб мати гарантований планований результат.
4. Уміти організовувати процес учіння, читацькі й міжособистісні дії не тільки за лінійним принципом, а входити в синергетичний життєвий і літературно-мистецький простір.
5. Опосередковано впливати на внутрішній світ читача, вибудовувати особистісно зорієнтовану систему цінностей та формування успішної Я-особистості.
6. Уміти спілкуватися, говорити так, щоб тебе почули, відчули і зрозуміли та сприйняли.
7. Приймати учнів такими, якими вони є, створювати ситуацію успіху, щиро радіти його/своєму успіхові.
8. Об'єктивно організовувати само- (взаємо-) оцінювання за чітко визначеними критеріями у відповідності до літературно-мистецької парадигми розвитку учня-читача чи гіпотетично ідеальної моделі учня-читача [3; 4].

Зважаючи на вище викладене, можемо запропонувати, як варіант, розуміння поняття **компетентісно-діяльнісний урок літератури** - *гнучка цілісна динамічна система взаємопов'язаних компонентів, змістових ліній, компетенцій і навчальних ситуацій, яка процесуально й змістовно забезпечує літературний та духовний розвиток учня-читача, неперервність інтенсивної розвивальної взаємодії вчителя й колективу в умовах класу та інших форм організації навчально-виховної діяльності школи. Такий урок зорієнтований на досягнення планованого кінцевого результату всіма суб'єктами навчального процесу. КДУЛ забезпечує особистісно зорієнтований простір для повної*

реалізації резервів власного Я (школяра) через досягнення тканини художніх творів, літературно-мистецьких текстів тощо та сприяє вияву компетентності вчителя-словесника й учня-читача як фасилітаторів на основі довершено-послідовної діяльнісної, психо-драматичної технології підготовки і проведення навчального уроку (заняття) [3; 7].

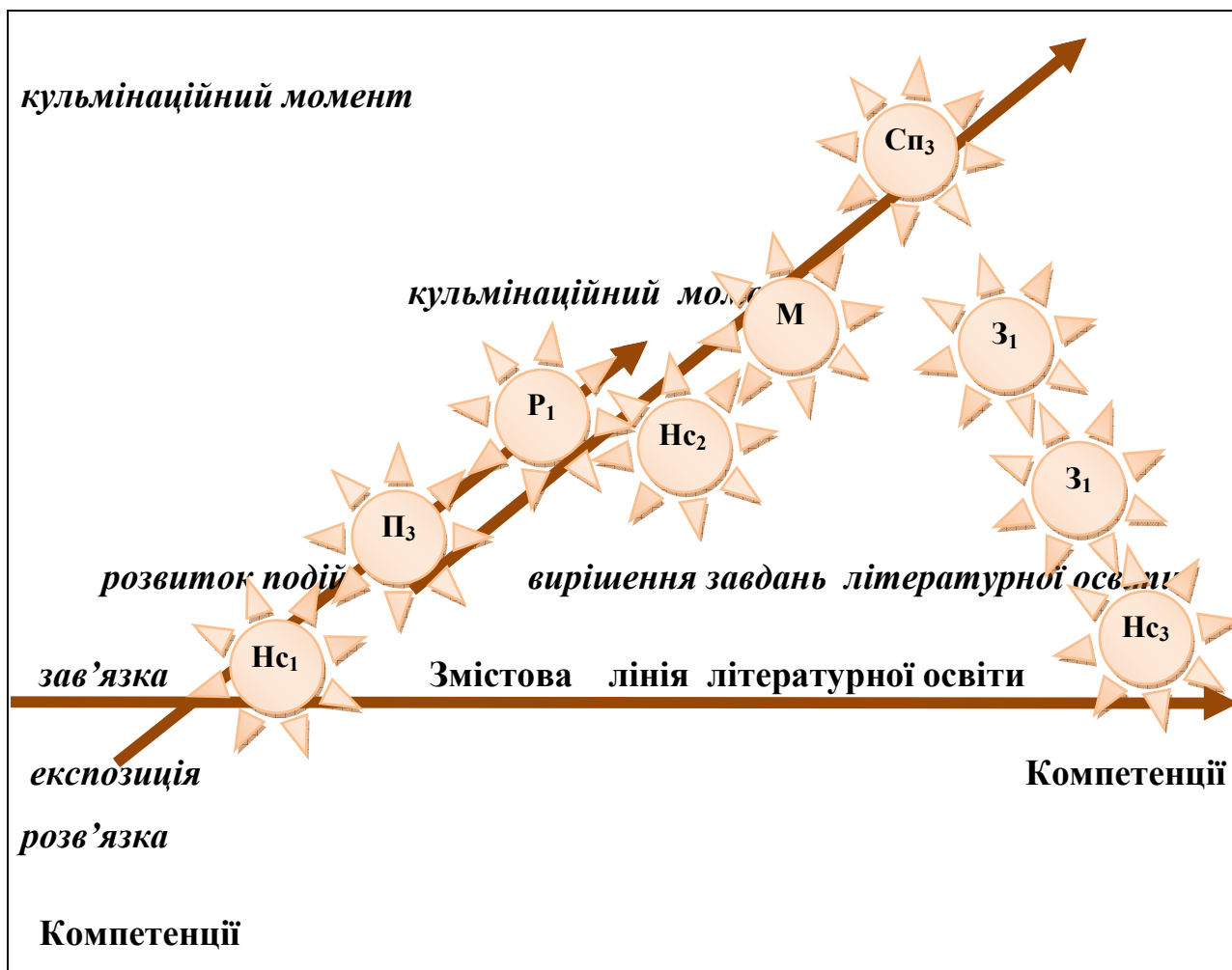

Рис. 5. Графоконструкція композиції компетентнісно зорієнтованого уроку літератури

Графоконструкція передбачає побудову заняття, де основою є змістові лінії літературної освіти, які мають узгоджуватися з його темою, змістом, методичними засобами тощо, набором компетенцій учня-читача, що формуватимуть та забезпечуватимуть його акме-розвиток, не порушуючи

внутрішньої драматургії, задуму, сюжетних елементів і компонентів сучасного уроку літератури [2; 7].

Апробація запропонованої моделі сучасного уроку літератури, набору компетенцій як словесника, так і учня-читача засвідчили можливість досягнення гарантованого кінцевого результату. Усе залежить від готовності кожного суб'єкта літературної освіти до таких фасилітативних стосунків, які сприятимуть їх акме-розвиткові.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21-го століття. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 червня 2007 р. м. Київ. / Україна – Проект «Рівний доступ до якісної освіти», Академія педагогічних наук України, Державна установа «Директорат програм розвитку освіти» Міністерства освіти і науки України. – К.: ТОВ УВПК «Ексоб», - 428 с.
2. Плужнікова-Мандра Л.М. Авторський проект навчального заняття курсу «Художня культура» в 9-му класі. – Миколаїв: МОППО, 2006. – 18 с.
3. Ситченко А., Шуляр В., Гладишев В. Методика викладання літератури: Термінологічний словник / за ред. проф. А.Л.Ситченка. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 132 с.
4. Шуляр В. Синергетика в системі професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя літератури: концептуальні підходи / Філософські науки: Збірник наукових праць. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2006. – 256 с. – С. 93-98.
5. Шуляр В., Огренич Н. Учень-читач і вчитель-фасилітатор в умовах 12-річної школи: Науково-методичний посібник. – Миколаїв: Видавець: Ганна Гінкул, 2006. – 208 с.

6. Шуляр В. Компетентнісний підхід у діяльності вчителя літератури та учня-читача // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. – № 12. – С. 10-13.
7. Шуляр В.І. Урок літератури в умовах 12-річної школи: 5-9 класи: Методичний посібник. – 2-ге видання. – Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2008. – 284 с.

ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ ІНКЛЮЗИВНО-ДИСТАНЦІЙНОГО УРОКУ В СИСТЕМІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ

У період активної модернізації навчального процесу особливо важливо врахувати тенденції, які закладені як минулим, так і нинішнім досвідом розроблення засад організаційних форм навчання. Побудова моделі освітнього простору, який задовольняв би потреби всіх дітей, незалежного від його фізичного, психічного чи розумового розвитку, має враховувати нові принципи, методи, прийоми, технології. Орієнтиром для нас може слугувати програма дій, яка визначена Саламанкською декларацією: *«Школам необхідно знаходити шляхи, які б забезпечували успішне навчання всіх дітей, включаючи дітей, які мають фізичні чи розумові розлади. Проблема, яка стоїть перед інклюзивною школою, полягає в розробці особистісно-орієнтованих педагогічних методів, які б забезпечили успішне навчання всіх дітей, у тому числі й дітей з розумовими чи фізичними розладами. Основний принцип створення інклюзивної школи полягає в тому, що всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не дивлячись на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними. Інклюзивні школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання, а також забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, запровадження організаційних заходів, розробки*

стратегії викладання, використання ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами» (м. Саламанка, Іспанія, 1994 р.).

Для нас важливо в даній статті окреслити понятійно-термінологічне поле даної проблеми, розробити модель інклюзивної освіти та інклюзивно-дистанційного уроку (заняття) для дітей з обмеженими можливостями в системі літературної освіти, визначити роль суб'єктів навчального процесу в просторі інклюзивно-дистанційного формату та перспективи такої організації навчання/учіння, здобуття інформації.

Відповідно до вище названого доцільним буде заповнити понятійно-термінологічне поле [2]:

1. **Інклюзія** – це політика й процес, що дає можливість усім дітям брати участь у всіх програмах.
2. **Інтеграція** – зусилля, спрямовані на введення дітей з особливими освітніми потребами в регулярний освітній простір.
3. **Інклюзивна освіта** – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Рис. 1. Модель соціальної інтеграції дітей із обмеженими особливостями
в системі інклюзивної освіти

На рис. 1 запропоновано модель, яка дає можливість переосмислити роль навчального закладу в організації досягнення культурного досвіду народу, суспільства учнем з особливими потребами. Останній перебуває в центрі взаємозв'язків із навколишнім середовищем, де посередником може бути ресурсний засіб комунікації. Саме завдяки того чи іншого засобу долаються фізичні, а то й психологічні бар'єри для такої дитини, розширюються можливості до участі в житті суспільства, самореалізації своїх задатків, потреб як Я-особистості в системі рівності прав. Інтегруючись зі світом, дитина зможе ввійти у вітчизняний освітньо-культурологічний простір та інших народів, щоб зреалізувати свої права на навчання за місцем проживання в умовах реального або/і віртуального загальноосвітнього закладу.

Сьогодні вчені по-різному визначають історичний шлях становлення освіти для людей з особливими потребами. А.Г. Шевцов його уявляє як побудову спочатку медичної чи адміністративної моделі, економічна і функціональна є наслідком попередньої, і вихід на створення соціальної моделі інвалідності з новою філософією розуміння [10-11]. Колектив авторів (А.А.Колупаєва, Ю.М.Найда, Н.З.Софій та ін.) під керівництвом Л.І.Даниленко історичний міжнародний досвід становлення інклюзивної освіти вибудовують так: медична модель (сегрегація) – поч. ХХ ст. – середина 60-х років ХХ ст.; модель нормалізації (інтеграція) – ХХ ст. середина 60-х років – середина 80-х років; соціальна модель (залучення, інклюзія) – ХХ ст. середина 80-х років – теперішній час [8]. Зважаючи на позицію колег, досвід учених корекційної педагогіки, можемо вибудовувати, на наш погляд, **інклюзивну модель освіти**, яка не заперечує вище означене.

Визначившись із базовими поняттями, означимо складові інклюзивної моделі освіти, яка охоплює:

- адаптовано-модифіковану систему освітніх послуг;
- задоволення індивідуальних потреб кожної дитини;

- співпраця з фахівцями для надання спеціальних послуг;
  - партнерські стосунки з батьками в наданні послуг,
- щоб забезпечити стале реабілітаційне навчально-освітнє середовище, в якому кожний буде відчувати себе комфортно й захищено.

Рис.2. Модель інклюзивної освіти

Технологія організації і життєдіяльність такої моделі стане дійовою, якщо насамперед буде визначена система принципово важливих методологічних положень. В основу організації інклюзивної освіти ми поклали принципи, які були запропоновані А.Г. Шевцовим: *принцип нової моделі інвалідності; системно-синергетичний принцип реабілітації; принцип неперервності реабілітаційного процесу; освітній принцип соціальної реабілітації* [10-11].

Для розкриття означеної проблеми принципово важливим є останній принцип – «освітній принцип соціальної реабілітації». Реабілітація засобами

освіти передбачає відновлення дитини в правах на успадкування культурно-історичного досвіду суспільства в умовах загальноосвітнього навчального закладу та упродовж усього життя.

Реабілітація засобами освіти відбувається на різних рівнях. Вітчизняні та російські вчені їх визначають так [1; 3-5; 7-10]: 1) на рівні віку; 2) на рівні змісту освіти; 3) **на рівні методів навчання**; 4) **на рівні організації**; 5) **на рівні меж освітнього простору**; 6) на рівні тривалості освіти; 7) на рівні підготовки кадрів фахівців; 8) на рівні інших осіб (батьків).

Стаття передбачає окреслення шляхів розв'язання виділених нами рівнів – 3, 4 і 5.

Ефективність реалізації запропонованої моделі залежатиме від того інструментарію, дидактичних засобів, які слугуватимуть досягненню гарантованому планованому результату, який нею (моделлю) й закладено.

Таким інструментарієм може бути інклюзивно-дистанційний урок (заняття). Урок як універсальна форма, нами розуміється і вживається умовно, як не жорстка системна одиниця. Зважаючи на розуміння освітнього принципу соціальної реабілітації, можемо говорити, що **інклюзивно-дистанційний урок як засіб успадкування культурно-історичного й соціального досвіду людства дитиною з особливими потребами допоможе максимально інтегруватися в суспільство в доступні для нього сфери**. Ця методологічна позиція є архиважливою, щоб запропонувати дефініцію «інклюзивно-дистанційний урок (заняття)», зрозуміти роль кожного суб'єкта такого типу заняття, його структуру та змістове наповнення.

Інклюзивно-дистанційний урок (заняття) для дітей з особливими потребами – це форма організації успадкування культурно-історичного й соціального досвіду людства, яка проводиться у відносно необмежених часово-просторових умовах, за яких забезпечуються фасилітативні стосунки всіх суб'єктів процесу з метою створення власного освітнього продукту, розвитку своїх потенційних можливостей, компетенцій, власного Я.

Етапи підготовки інклюзивно-дистанційного уроку літератури:

- **докомунікативний**: вивчення літературно-мистецького матеріалу, особливостей дітей із особливими потребами; відбір засобів навчання для створення навчального ресурсу як основи всього заняття; створення web-сайта як ресурсного засобу; розміщення матеріалів у мережі Internet; співпраця з локальним координатором.
- **комунікативний**: вибір дитиною індивідуальної траєкторії досягнення й опрацювання запропонованого матеріалу через локального координатора, іншої підготовленої особи (батьків) або/і самостійно; виконання завдань різного рівня з метою створення власного освітньо-культурологічного продукту;
- **посткомунікативний**: використання різноманітних засобів зв'язку з дистанційним учителем (електронна пошта, форум, чат, гостьова книга та ін.), які забезпечать можливість задати запитання, одержати пораду, консультацію, оперативно виконати самоперевірку тощо.

Суб'єкти освітнього процесу: учні й діти з особливими потребами як читачі; учитель літератури; локальний координатор; батьки та інші особи. Кожен із названих має забезпечувати фасилітативні стосунки, перебуваючи в ролі **організатора** процесу здобуття літературно-мистецької інформації, самоосвітньої читацької діяльності; **консультанта**, який продемонструє прийоми трансформації інформації відповідно до своїх потреб, інтересів; **партнера**, який забезпечуватиме комфортні умови для сталого саморозвитку й досягнення акме-вершини на сьогодні.

Дистанційний учитель літератури – автор моделі співпраці під час віртуального уроку та реальної зустрічі за потреби й можливостей кожного, де посередником буде літературно-мистецький матеріал і ресурсні засоби комунікації.

Локальний координатор – спеціально підготовлений спеціаліст, який реалізовуватиме модель дистанційного вчителя, попередньо готує учнів до участі в такому уроці, допомагає вирішувати можливі технічні проблеми по роботі з освітнім ресурсом.

Батьки дитини з особливими потребами сприяють у розумінні індивідуальних особливостей дитини, врахуванню його інтересів, пріоритетів, традицій і турбот сім'ї, оптимальній адаптації до навчального середовища, у розробці та реалізації навчальних планів, освітніх ресурсів для досягнення спільного успіху.

Інклюзивно-дистанційний урок (заняття) для дітей з особливими потребами – це одна з форм навчання, яка цікава й можлива для всіх суб'єктів навчального процесу, але не є самоціллю.

Як показує невеликий досвід і практика колег із Росії, які з 1999 року проводять конкурс «дистанційних уроків», такого типу заняття доцільно проводити з урахуванням [3-4]:

- особистісних потреб і можливостей дітей для їх оптимальної реабілітації;
- доцільності як основної або/і додаткової форми заняття з такою категорією дітей;
- необхідності продовження успадкування культурно-історичного й соціального досвіду людства впродовж усього життя шляхом виконання як навчальних предметних програм, так і участі в різноманітних літературно-мистецьких проектах;
- здатності, бажання й можливості дітей з особливими потребами в такий спосіб здобути вищу освіту чи професійно вдосконалюватися.

Перспективи інклюзивно-дистанційного уроку (заняття) літератури:

- додаткові заняття з учнями навчальних закладів із предметів (наприклад, «Світова художня культура»), які відсутні в навчальному плані даної освітньої установи;
- елективні курси, факультативні заняття з основних предметів шкільного курсу, пов'язані з творчими можливостями школяра-читача в межах предмета, який поглиблено вивчає (наприклад, «Байкарі світу», «Література постмодерністів»);

- забезпечення реалізації профільної диференціації, вивчення предметів відповідного до обраного профільного напрямку в різних навчальних закладах із одержанням відповідного сертифікату;
- заняття за галузями знань, за умови відсутності кваліфікованих спеціалістів, фахівців;
- курси підвищення кваліфікації дорослих без відриву від виробничого процесу або поєднання з іншими формами післядипломної освіти;
- керівництво дослідно-пошуковою роботою старшокласників у форматі МАН, науковою роботою аспірантів, докторантів з метою вирощування, плекання талановитої молоді, яка легко входить у синергетично неоднозначний життєвий і культурний простір, щоб бути конкурентоспроможною, успішною Я-особистістю, здатною до самоосвіти, бути толерантною, терпимою та гуманною до Себе-Людини-Світу [12-14].

У статті нами проаналізовано й окреслено дефініції понять «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивно-дистанційний урок (заняття) з літератури», виявлено особливості організації інклюзивної освіти як моделі соціальної інтеграції дітей із обмеженими особливостями, запропоновано можливий варіант розуміння інклюзивно-дистанційного уроку (заняття) з літератури, його етапи підготовки, визначено ролі суб'єктів освітнього простору та перспективи такого заняття в системі середньої, вищої школи, підвищення кваліфікації учителів, дослідно-пошукової діяльності. Запропоноване може слугувати для самореалізації потенційних можливостей дитини, соціально адаптуватися та інтегруватися в освітньо-культурологічний простір суспільства, зреалізувати своє освітньо-професійне право, вибудувати таку систему цінностей, які сприятимуть бути успішним, толерантним і конкурентоспроможною особистістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарова Е.Л. Реабилитация средствами образования: особые образовательные потребности детей с выраженными нарушениями в развитии / Е.Л. Гончарова, О.И. Кукушкина // Альманах ИКП РАО, 2000. – № 1. – С. 34.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Завялова О.А. Исследования на уроках: система подготовки к дистанционным ученическим конференциям [электронный ресурс] / Ольга Алексеевна Завялова // Интернет-журнал «Эйдос». – 2008. – 12 июля. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/index.htm>.
4. На урок – в интернет! Всероссийский конкурс «Дистанционный учитель года» / под. ред. А.В. Хуторского // ИОСО РАО. – М., 2000. – 299 с.
5. Основи спеціальної дидактики / відпов. ред. І.Г. Єременко. – К.: Рад. школа, 1975. – 189 с.
6. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні [електронний ресурс] / Віктор Синьов, Андрій Шевцов (Видавництво «Педагогічна преса») // «Дефектологія». – 2004. – № 2. – Режим доступу до журн.: <http://ostriv.in.ua/index.php>.
7. Ситченко А. Методика викладання літератури: [термінологічний словник] / А.Л. Ситченко, В.І. Шуляр, В.В. Гладишев – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 132 с.
8. Софій Н.З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: [навчально-методичний посібник] / Кол.: авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І., - К.: 2007.- 128 с.
9. Хуторской А.В. Современная дидактика: [учебник для вузов] / А.В. Хуторской. – «Питер» Санкт-Петербург, 2001. – 544 с.

10. Шевцов А.Г. Методологічні принципи соціальної реабілітації осіб з обмеженими функціями здоров'я / Андрій Гарійович Шевцов // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету : Серія соціально-педагогічна. Випуск VI. - Кам'янець-Подільський, 2006. – 352 с. – с. 337- 342.
11. Шевцов А.Г. Открытая модель социальной реабилитации людей с инвалидностью и современный мир / Андрей Гариевич Шевцов // Практична філософія. – 2003. - № 1. – с. 127 – 137.
12. Шуляр В. Синергетика в системі професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя літератури: концептуальні підходи / Василь Шуляр. – Філософські науки: збірник наукових праць. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2006. – 256 с. – С. 93-98.
13. Шуляр В. Учень-читач і вчитель-фасилітатор в умовах 12-річної школи: [науково-методичний посібник] / Василь Шуляр, Надія Огренич. – Миколаїв: Видавець: Ганна Гінкул, 2006. – 208 с.
14. Шуляр В.І. Урок літератури в умовах 12-річної школи: 5-9 класи: [методичний посібник] / Василь Іванович Шуляр. – [2-ге видання]. – Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2008. – 284 с.

1.

Власов, Віталій Сергійович.

Яким має бути сучасний урок історії. [Текст] : до Всеукраїнського конкурсу "Вчитель року" / В. С. Власов. - // Історія в школах України : Педагогічна преса, 2008. - N 1. - С. 15 **Рубрики:** [Основні вимоги до сучасного уроку](#)
[Конкурс "Учитель року"](#)

2.

Мисан, Віктор Олександрович.

Урок історії : план - конспект [Текст] : як скласти план-конспект та проаналізувати проведений урок історії / В. О. Мисан. - // Історія в школах України : Педагогічна преса, 2008. - **№ 4**. - С. 29 **Рубрики:** [Дидактика--Основні вимоги до сучасного уроку](#)

3.

[Баханов, Костянтин Олексійович.](#)

Яка система навчання вам більше імпонує? [Текст] / К. О. Баханов. - // Історія в школах України : Педагогічна преса, 2008. - **№ 5**. - С. 3
Рубрики: [Дидактика--Основні вимоги до сучасного уроку](#)

4.

[Камбалова, Яніна.](#)

Гене́за уявлень про навчально-методичні комплекси в педагогічній дмці : історико-методичний аспект [Текст] / Я. Камбалова. - // Історія в школі : Етносфера, 2008. - **№ 4**. - С. 18 **Рубрики:** [Дидактика](#)

5.

[Садовська, І. Л.](#)

Концепція методів навчання: дидактичний аспект [Текст] / І. Л. Садовська. - // Безпека життєдіяльності : "Основа", 2007. - **№ 12**. - С. 12-14 **Рубрики:** [Дидактика](#)

6.

[Волканова, Валентина.](#)

Сучасні технології навчання: Словник-довідник [Текст] / В. Волканова. - // Директор школи (Шк. світ) : Шкільний світ, 2007. - **№ 37** **Рубрики:** [Дидактика](#)

7.

Панасюк, В.

Аналіз та оцінка забезпечення якості освіти [Текст] / В. Панасюк. -
// Підручник для директора : Плеяди, 2007. - N 10. - С. 16-33

Рубрики: [Сучасний стан освіти в Україні--Управління якістю освіти](#)

8.

Аліфанова, І.

Модернізація змісту освіти [Текст] / І. Аліфанова. - // Директор
школи. Україна : Плеяди, 2007. - N 10. - С. 32-39 **Рубрики:**

[Сучасний стан освіти в Україні](#)

9.

Косминська, Світлана.

Сучасний урок: Методичні рекомендації [Текст] / С. Косминська, О.
Поліщук, с. Гавриченко. - // Директор школи (Шк. світ) : Шкільний
світ, 2007. - N 43. - С. 7-11 **Рубрики:** [Вимоги до сучасного уроку](#)

10.

Панасюк, В.

Спецкурс "Управління якістю освіти" [Текст] / В. Панасюк. - //
Підручник для директора : Плеяди, 2007. - N 11. - С. 25-46

Рубрики: [Сучасний стан освіти в Україні--Управління якістю освіти](#)

11.

Кужелева, Л.

Структурний аналіз уроку. Психологічний аналіз уроку. Системний

аналіз уроку [Текст] / Л. Кужелева. - // Підручник для директора :
Плеяди, 2008. - **№ 1**. - С. 63-68 **Рубрики:** [Вимоги до сучасного уроку](#)

12.

[Виговська, Ольга](#)

Микола Миколайович Палтиш - опонент чи соратник сучасної педагогіки: Педагоги-новатори в Україні [Текст] / Ольга Виговська. - // Директор школи, ліцею, гімназії : Педагогічна преса, 2007. - **№ 6**. - С. 50-62 **Рубрики:** [Сучасний стан освіти в Україні](#)

13.

[Кузнєцова, Л.](#)

Особистісно орієнтований аспект підготовки вчителя (аналіз уроку) [Текст] / Л. Кузнєцова, М. Кузнєцов. - // Директор школи (Шк. світ) : Шкільний світ, 2008. - **№ 11**. - С. 3-6 **Рубрики:** [Вимоги до сучасного уроку](#)

14.

[Ігнатенко, М.](#)

Реформи в освіті Польщі та України: переваги та недоліки [Текст] / М. Ігнатенко. - // Директор школи (Шк. світ) : Шкільний світ, 2008. - **№ 12**. - С. 22-23 **Рубрики:** [Сучасний стан освіти в Україні--
Євроінтеграція
74.04 \(2/8\) Організація освіти в окремих країнах. Управління.
Економіка. Статистика--Польща](#)

15.

[Фомін, О.](#)

Сучасний урок: проблеми, пошуки, знахідки [Текст] / О. Фомін. - //

Директор школи (Шк. світ) : Шкільний світ, 2008. - N 12. - С. 24-27

Рубрики: [Дидактика--Вимоги до сучасного уроку](#)

16.

[Панасюк, В.](#)

Оцінка деяких складових якості освітнього процесу [Текст] / В.

Панасюк. - // Підручник для директора : Плянди, 2008. - N 4. - С. 38-

57 **Рубрики:** [Сучасний стан освіти в Україні--Управління якістю освіти](#)

17.

Аналіз уроку [Текст]. - // журн. "Директор школи" (Шк. світ) :

Шкільний світ, 2008. - N 3. - С. 86-109 **Рубрики:** [Вимоги до сучасного уроку](#)

18.

[Мурашко, Н.](#)

Аналіз уроку [Текст] / Н. Мурашко. - // Б-ка "Директор школи" (Шк.

світ) : Шкільний світ, 2008. - N 4. - С. 1-128 **Рубрики:** [Вимоги до сучасного уроку](#)

19.

[Панасюк, В.](#)

Форми та зміст квалітативної освіти [Текст] / В. Панасюк. - //

Підручник для директора : Плянди, 2008. - N 5. - С. 30-35 **Рубрики:** [Сучасний стан освіти в Україні--Управління якістю освіти](#)

20.

[Редько, Б. Г.](#)

Про вдосконалення виховної роботи в процесі навчання фізики
[Текст] / Б. Г. Редько, Г. М. Толпекіна. - // Фізика в школах
України(Осн.) : Основа, 2008. - N 7. - С. 6 Рубрики: [Дидактика](#)

21.

[Уткіна, В. Б.](#)

Нові суспільні функції вчителів у створенні якісного освітнього простору
[Текст] / В. Б. Уткіна. - // Економіка в школах України (Осн.) : Основа,
2007. - N 10. - С. 4 Рубрики: [Сучасний стан освіти в Україні--Управління
якістю освіти](#)

22.

Освітнянські тенденції України [Текст]. - // Економіка в школах України
(Осн.) : Основа, 2007. - N 10. - С. 39 Рубрики: [Сучасний стан освіти в
Україні](#)

23.

[Свинцицька, Т. О.](#)

Конструювання уроків через упровадження сучасних навчальних та
здоров"язберігаючих технологій [Текст] / Т. О. Свинцицька. - // Географія
(Осн.) : Основа, 2007. - N 22. - С. 10 Рубрики: [Основні вимоги до
сучасного уроку](#)

24.

Як розпочати урок. 39 цікавих педагогічних знахідок: Урок 7. (Вкладка)
[Текст]. - // Економіка в школах України (Осн.) : Основа, 2007. - N 11
Рубрики: [Вимоги до сучасного уроку](#)

25.

[Корнєєв, Віктор Петрович.](#)

Сучасний урок географії: підготовка до уроку, тематичне і поурочне планування [Текст] / В. П. Корнеєв. - // Географія та основи економіки в школі : Педагогічна преса, 2008. - N 1. - С. 2 Рубрики: [Вимоги до сучасного уроку--Географія](#)

26.

[Євсюченко, Л. В.](#)

Моніторинг якості освіти як умова підвищення навчальних досягнень на уроках географії [Текст] / Л. В. Євсюченко. - // Географія (Осн.) : Основа, 2008. - N 3. - С. 12 Рубрики: [Сучасний стан освіти в Україні--Управління якістю освіти](#)

27.

[Бескова, Наталія.](#)

Географічна освіта : аналіз досягнень та перспективи розвитку [Текст] / Н. Бескова, Г. Уварова, Н. Муніч. - // Краєзнавство. Географія. Туризм. (Шк. світ) : Шкільний світ, 2008. - N 11. - С. 3 Рубрики: [Сучасний стан освіти в Україні](#)

28.

[Усков, Гліб.](#)

Візуалізація й освіта : поглиблене сприйняття [Текст] / Г. Усков. - // Краєзнавство. Географія. Туризм. (Шк. світ) : Шкільний світ, 2008. - N 13. - С. 3 Рубрики: [Сучасний стан освіти в Україні--Управління якістю освіти](#)

29.

[Душина, Іраїда.](#)

Сучасний урок географії [Текст] / І. Душина. - // Краєзнавство. Географія. Туризм. (Шк. світ) : Шкільний світ, 2008. - N 15. - С. 3 Рубрики:

30.

Скоробагата, Л. В.

Римовані рядки як незвичайний дидактичний матеріал [Текст] / Л. В. Скоробагата. - // Географія (Осн.) : Основа, 2008. - N 10. - С. 24 Рубрики: Дидактика--Дидактичний матеріал

31.

Поляков, С.

Пространство урока [Текст] / С. Поляков. - // Завуч (Шк. світ) : Шкільний світ, 2007. - N 23. - С. Спецвипуск Рубрики: Дидактика

http://www.e-catalog.name/cgi-bin/irbis64r_61/cgiirbis_64.exe

48.

Чередник, Тетяна.

Методика літератури в термінах і поняттях [Текст] : словник-довідник / Т. Чередник. - // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України : Педагогічна преса, 2007. - N 10. - С. 11 Рубрики: Дидактика

49.

Переденко, Інесса Миколаївна.

Герменевтичний аспект **сучасного уроку** літератури [Текст] : модель **уроку**-діалогу / І. М. Переденко. - // Зарубіжна література(Шк. світ) : Шкільний світ, 2008. - N 6/7. - С. 40

Рубрики: [Дидактика--Основні вимоги до сучасного уроку](#)

50.

[Давидюк, Л. В.](#)

Современный **урок** русского языка [Текст] / Л. В. Давидюк. - // Русский язык, литература, культура в школе и вузе : УАПРЯЛ, 2008. - N 1. - С. 13 **Рубрики:** [Дидактика--Основні вимоги до сучасного уроку](#)

51.

[Мельник, А. О.](#)

Структура **урока** литературы [Текст] / А. О. Мельник. - // Русский язык, литература, культура в школе и вузе : УАПРЯЛ, 2008. - N 2. - С. 15 **Рубрики:** [Дидактика--Основні вимоги до сучасного уроку](#)

52.

[Писарук, Г. В.](#)

В чем современность современного **урока** русского языка? [Текст] / Г. В. Писарук. - // Русская словесность в школах Украины : Педагогічна преса, 2008. - N 3. - С. 10 **Рубрики:** [Основні вимоги до сучасного уроку](#)

53.

[Кремень, Василь.](#)

Наука продукує нові знання, освіта їх олюднює [Текст] / В. Кремень. - // Урядовий кур'єр : Кабінет Міністрів України, 2007. - N 242. - С. 12 **Рубрики:** [Сучасний стан освіти в Україні](#)

54.

[Чайківська, Т.](#)

Ще раз про аналіз і самоаналіз **уроку** [Текст] / Т. Чайківська. - //
Методичні діалоги : Педагогічна преса, 2008. - N 3. - С. 30

Рубрики: [Вимоги до сучасного уроку](#)

58.

[Калиніна, В. Ю.](#)

Сучасний урок хімії [Текст] / В. Ю. Калиніна. - // Хімія (Осн.) : Основа,
2007. - N 24. - С. 13 Рубрики: [Основні вимоги до сучасного уроку](#)

59.

[Братюк, О.](#)

Практичні роботи - невід'ємна складова хімічної освіти в профільній
школі [Текст] / О. Братюк. - // Хімія (Шк. світ) : Шкільний світ, 2008. - N
1. - С. 3 Рубрики: [Дидактика](#)

61.

[Тютюнник, Микола Борисович.](#)

Використання міжпредметних зв'язків хімії та української мови [Текст] /
М. Б. Тютюнник, В. І. Криворучко. - // Біологія і хімія в школі :
Педагогічна преса, 2008. - N 2. - С. 45 Рубрики: [Дидактика--](#)
[Міжпредметні зв'язки](#)

62.

[Лукашова, Ніна Іванівна.](#)

Проблема уроку : історичний досвід і сучасний етап [Текст] / Н. І.
Лукашова. - // Біологія і хімія в школі : Педагогічна преса, 2008. - N 2. -
С. 54 Рубрики: [Дидактика](#)

63.

[Волканова, В. В.](#)

Типологічний словник уроків (вид, форма, методи та прийоми)
(Словник) [Текст] / В. В. Волканова, Л. І. Муржа, Т. О. Мунтян. - //
Управління школою (Осн) : Основа, 2008. - N 8/9. - С. 2-27 Рубрики:

[Дидактика](#)

[Вимоги до сучасного уроку](#)

64.

[Волканова, В. В.](#)

Сучасні технології навчання (Словник) [Текст] / В. В. Волканова. - //
Управління школою (Осн) : Основа, 2008. - N 8/9. - С. 28-60 Рубрики:

[Дидактика](#)

[Педагогічні технології навчання](#)

72.

[Борзенкова, Т. А.](#)

Тематичний контроль у дії [Текст] / 1-16.-Вкладка. - // Завуч (Шк. світ) :
Шкільний світ, 2007. - N 35 Рубрики: [Дидактика--Основні вимоги до
сучасного уроку](#)

73.

[Черервата, О.](#)

Як підготувати сучасний урок [Текст] / О. Черервата. - // Завуч (Шк.
світ) : Шкільний світ, 2008. - N 10. - С. 15-18 Рубрики: [Дидактика--](#)

[Основні вимоги до сучасного уроку](#)

44.

[Мкрашко, Н.](#)

Аналіз уроку [Текст] / Н. Мкрашко. - // Б-ка "Початкова освіта" (Шк.
світ) : Шкільний світ, 2008. - N 4. - С. 1-128 Рубрики: [Вимоги до](#)

[сучасного уроку](#)

45.

[Терещук, Андрій Іванович.](#)

Технологічні та методичні основи сучасного уроку трудового навчання [Текст] / А. І. Терещук. - // Трудова підготовка в закладах освіти : Педагогічна преса, 2008. - N 1. - С. 10 Рубрики: [Основні вимоги до сучасного уроку](#)

46.

У Р О К

1. [Айзерман Л. С.](#) Уроки літератури сьогодні. – М.: Просвещение, 1974. – 190 с.
2. Бобровников Н.А. Что такое хороший урок // Антология педагогической мысли в России второй половины XIX - начала XX в. -М.: Педагогика, 1990. - С. 411 - 418.
3. [Бугайко Т.](#), [Бугайко Ф.](#) Бесіди з молодим словесником про уроки літератури в 5 і 6 кл. – К., 1967, 264 с.
4. [Бугайко Т.](#), [Бугайко Ф.](#) Про ефективність уроків літератури // Літер. в шк. – 1960. - № 4. – С. 24.
5. Бугайко Т., Бугайко Ф. Українська література в середній школі: Курс методики. – К.: Рад. шк., 1962. – 391 с.
6. Глухова Г. Урок і позакласна робота з літератури. – К., 1983.
7. Гончаренко С. У. Методика як наука / С. У. Гончаренко. – Хмельницький : Вид-во ХГПК, 2000. – 30 с.
8. Гончаренко С. У. Методика як наука / С. У. Гончаренко. – Хмельницький : Вид-во ХГПК, 2000. – 30 с.

9. Грінченко Л. О. Потенціал сучасних методів викладання літератури в школі / Л. О. Грінченко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – № 30. – С. 6 – 10.
10. Грінченко Л. О. Потенціал сучасних методів викладання літератури в школі / Л. О. Грінченко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – № 30. – С. 6 – 10.
11. Данилов М.А., Есипов Б.П. Дидактика. М.: Изд-во АПН РСФСР, 1957. 518 с.
12. Делеске С. Моделюємо урок / С. Делеске // Українська мова та література. – 2006. – № 1 – 2. – С. 19 – 23.
13. Делеске С. Моделюємо урок / С. Делеске // Українська мова та література. – 2006. – № 1 – 2. – С. 19 – 23.
14. Дидактика: Пер. с нем. / Под ред. И.Н. Казанцева. М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959. 287с.
15. Еникеев М.И. Теория и практика активизации учебного процесса. Казань: Татар. кн. изд-во, 1963. 122с.
16. Есипов Б.П. Поиски путей повышения эффективности уроков // Сов. педагогика. 1962. №8. С. 17-30.
17. Житник Б. О. Методи навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів / Б. О. Житник // Управління школою. – 2005. – № 13. – С. 9 – 28.
18. Житник Б. О. Методи навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів / Б. О. Житник // Управління школою. – 2005. – № 13. – С. 9 – 28.
19. Иванов С.В. Типы и структура уроков. М.: Учпедгиз, 1952. 152 с.
20. Казанцев И.Н. Урок в советской школе. М.: Учпедгиз, 1956. 351 с.
21. Кириллова Г. Д. Теория и практика урока в условиях развивающегося обучения / Г. Д. Кириллова. – М. : Просвещение, 1980. – 159 с.
22. Кириллова Г. Д. Теория и практика урока в условиях развивающегося обучения / Г. Д. Кириллова. – М. : Просвещение, 1980. – 159 с.
23. Кудряшов М. И. Об эффективности занятий по литературе // Литература в школе. – 1970. - № 4. – С. 16-30.

24. Кудряшов Н. И. О методах преподавания литературы: методы обучения в современной школе : [сб. статей под. ред. Н. И. Кудряшова]. – М., 1983. – 173 с.
25. Кудряшов Н. И. О методах преподавания литературы: методы обучения в современной школе : [сб. статей под. ред. Н. И. Кудряшова]. – М., 1983. – 173 с.
26. Лордкипанидзе Д.О. Принципы и методы обучения. Тбилиси: Изд-во Тбилис. пед. ин-та, 1957. 196 с.
27. Мазуркевич О. Р. Метод і творчість / О. Р. Мазуркевич. – К. : Радянська школа, 1973. – 254 с.
28. Мазуркевич О. Р. Метод і творчість / О. Р. Мазуркевич. – К. : Радянська школа, 1973. – 254 с.
29. Мазуркевич О.Р. Нариси з історії методики української літератури. – К.: Рад. шк., 1961. – 375 с.
30. Миценко М. П. Про типи уроків з літератури у 8-10 класах // Література в школі, 1953, № 1.
31. Никольський В.О. Урок літератури як методична проблема // Література в школі. – 1964. - № 6. – С. 3-8.
32. Огородников И. Т. Основные проблемы и методика изучения эффективности урока по основам наук в школе. М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1961. 32 с.
33. Огородников И.Т. О некоторых итогах экспериментального изучения эффективности урока по основам наук в школе // Вопросы повышения эффективности урока. М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1959. С. 5-30.
34. Огородников И.Т. О некоторых итогах экспериментального изучения эффективности урока по основам наук в школе // Вопросы повышения эффективности урока. М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1959. С. 5-30.

35. Огородников И.Т. Повышение эффективности урока. М.: Знание, 1960. 40 с.
36. Огородников И.Т. Проблема повышения эффективности урока // Сов. педагогика. 1961. №18. С. 43-55.
37. Онаць О. Сучасні методи та технології педагогічного оцінювання / О. Онаць // Постметодика. – 2005. – № 6. – С. 36 – 39.
38. Онаць О. Сучасні методи та технології педагогічного оцінювання / О. Онаць // Постметодика. – 2005. – № 6. – С. 36 – 39.
39. Охитина Л.Г Психологические основы урока. – М.: Просвещение, 1977. – 96 с.
40. Пасічник Є. Урок літератури і шляхи підвищення його ефективності // Укр. мова і літ. в шк.. – 1981. - № 2. – С. 37-43.
41. Подмазін С. І. Дидактичні та психологічні основи сучасного уроку / С. І. Подмазін // Психолог. – 2004. – № 21 – 22. – С. 22 – 73.
42. Подмазін С. І. Дидактичні та психологічні основи сучасного уроку / С. І. Подмазін // Психолог. – 2004. – № 21 – 22. – С. 22 – 73.
43. Силкин Н. К. Типы и виды уроков внеклассного чтения, их роль в идейном, нравственном, эстетическом воспитании старшеклассников. – Литература в школе. – 1978. - № 3.
44. Станчек Н.А. Урок литературы. – В кн.: Анализ художественного произведения в школе. – Л., 1972.
45. Сторчак К. М. Основы методики литературы. – К.: Рад. шк..Ю 1965. – 420 с.
46. Стрезикозин В.П. Организация процесса обучения в школе. М.: Просвещение, 1968. 248 с.
47. Урок в восьмилетней школе / Под ред. М.А. Данилова. М.: Просвещение, 1966. 248 с.
48. Фасоля А. М. Діяльнісна основа навчання / А. М. Фасоля // Дивослово. – 2006. – № 7. – С. 23 – 29.
49. Фасоля А. М. Діяльнісна основа навчання / А. М. Фасоля // Дивослово. – 2006. – № 7. – С. 23 – 29.

50. Фасоля А. М. Мета, зміст, технологія уроку / А. М. Фасоля // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 19 – 25.
51. Фасоля А. М. Мета, зміст, технологія уроку / А. М. Фасоля // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 19 – 25.
52. Фасоля А. М. Особистісно зорієнтований урок літератури : з досвіду роботи / [упоряд. Г. Федяй, А. Фасоля]. – К. : Вид. дім "Шкільний світ" : Вид. Л. Галіцина, 2005. – 128 с.
53. Фасоля А. М. Особистісно зорієнтований урок літератури : з досвіду роботи / [упоряд. Г. Федяй, А. Фасоля]. – К. : Вид. дім "Шкільний світ" : Вид. Л. Галіцина, 2005. – 128 с.
54. Ходосов К.О. // Література в школі, 1960, № 6.
55. Чередов И. М. Методика планирования школьных форм организации обучения : учеб. пособие / И. М. Чередов. – Омск, 1983. – 106 с.
56. Чередов И. М. Методика планирования школьных форм организации обучения : учеб. пособие / И. М. Чередов. – Омск, 1983. – 106 с.
57. Чередов И. М. Формы учебной работы в средней школе / И. М. Чередов. – М. : Просвещение, 1988. – 160 с.
58. Чередов И. М. Формы учебной работы в средней школе / И. М. Чередов. – М. : Просвещение, 1988. – 160 с.
59. Щербина В. Р. Проблемы литературного образования в средней школе. – М., 1982.
60. Якименко М.А. Про типи уроків із літератури // Література в школі, 1958, №2.
61. Яковлев Н. М. Методика и техника урока в школе : в помощь начинающему учителю / Н. М. Яковлев, А. М. Сохор. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.
62. Яковлев Н. М. Методика и техника урока в школе : в помощь начинающему учителю / Н. М. Яковлев, А. М. Сохор. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.